

ПРОБЛЕМА БЕЗПЕКИ У РАННІХ ФОРМАХ ЇЇ УСВІДОМЛЕННЯ

ПРОБЛЕМА БЕЗОПАСНОСТИ В РАННИХ ФОРМАХ ЕЕ ОСОЗНАНИЯ

PROBLEM OF SAFETY OF EARLY FORMS OF AWARENESS

Показано, що в ранні історичні епохи формувалися характерні уявлення про безпеку, зумовлені сформованим на даному етапі розвитку певним типом світогляду. Міфологічно-язичницькі й ранні релігійні вірування концентрували знання про безпеку, що зароджувались, і успішно виконували функції захисту, регулюючи життя суспільства, забезпечували безпеку й усталеність особистого й соціального буття.

Показано, что в ранние исторические эпохи формировались характерные представления о безопасности, обусловленные сложившимся на данном этапе развития определенным типом мировоззрения. Мифологически-языческие и ранние религиозные верования концентрировали знания о безопасности, что зарождались, и успешно выполняли функции защиты, регулируя жизнь общества, обеспечивали безопасность и устойчивость личного и социального бытия.

Ключові слова: безпека, небезпеки, міф, світогляд, ранні релігії.

Ключевые слова: безопасность, опасности, миф, мировоззрение, ранние религии.

Keywords: safety, dangers, myth, world view, early religions.

Постановка проблеми. Проблема безпеки є актуальною у будь-який історичний період. Осмислення небезпек, супроводжуваних життя людини, примушувало й примушує людей замислюватися про можливі варіанти порятунку – збереження тіла, душі, продовження власного життя та існування людського роду. У різні часи на Землі існували всілякі племена, народності, цивілізації, що мають неоднаковий рівень знань про навколишній світ, різні уявлення про сенс життя, власні національні і історичні традиції, різні погляди на безпеку.

Результати аналізу наукових джерел і публікацій свідчать про те, що проблема безпеки останніми роками стала надзвичайно популярною й використовується настільки широко, що досить часто буває неможливим виділити сутність і межі застосування основних складових понять та категорій у даному контексті. Тому виникає необхідність конкретизувати сутність і зміст філософського розуміння проблеми безпеки на підставі ретроспективного аналізу спадщини

найхарактерніших представників філософської думки у даному напрямку, що і є *метою* даної статті¹.

Матеріали і методи. Формування сучасної парадигми безпеки відбувалося на базі переосмислення філософських напрацювань з даної проблеми видатних мислителів Європи і США. Тому в контексті проблеми, якій присвячена дана стаття, закономірним вважається прагнення осмислити генезис світоглядних та методологічних підходів до розуміння проблем безпеки. Як склалися уявлення про безпечне існування, в чому вбачали мислителі різних епох причини й джерела небезпек, як намагалися добитися стійкого миру, безпеки й процвітання – відповіді на ці та інші життєво важливі питання далеко виходять за межі соціально-філософського дослідження. Повернутися до давнього минулого важливо не тільки для того, щоб докопатися до справжніх витоків тих або інших категорій і принципів, що становлять методологічний каркас філософської концепції національної безпеки. Головна мета – це виявити ті світоглядні орієнтири, які завжди допомагали людям знаходити потрібні відповіді на фундаментальні питання соціокультурного буття й відмовитися від помилок і забобонів, що штовхали їх на шлях хибних рішень і вчинків.

Проблема забезпечення безпеки хвилювала мислителів починаючи із стародавніх епох. Щоправда, як уже неодноразово вказувалося в наших попередніх публікаціях, вказана проблема розглядалась переважно в контексті війни й миру [1, 2]. У той же час, є сенс підкреслити, що для філософської культури Стародавнього Світу був характерний синкретизм, тобто для філософської думки тих часів не існувало розподілу між сферами духовної діяльності людини. Як справедливо писав свого часу Володимир Соловйов: «Не викликає жодного сумніву, що перший, найдавніший період людської історії представляє своїм пануючим характером злитість чи невідособленість усіх сфер і ступенів загальнолюдського життя. Не викликає ніякого сумніву, що спочатку не було ясних розбіжностей між духовним, політичним і економічним у суспільстві; перші форми економічного союзу – родина й рід – мали, разом з тим, значення політичне й релігійне, були першою державою і першою церквою» [3, с. 155].

---

¹ Тема даної статті безпосередньо пов'язана з філософськими дослідженнями в межах комплексної цільової програми НДР «Філософські та філософсько-правові проблеми духовного життя сучасного суспільства», яку здійснює кафедра філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

У стародавні часи, коли людина почала освоювати навколишнє середовище, основу її буття становила боротьба із зовнішнім світом, в якій необхідно було перемогти, щоб вижити. Аналізуючи своє перебування в умовах загрозової дійсності, людина разом з усвідомленням необхідності власного захисту починала осмислювати небезпеки, які головним чином виходили від природного оточення й починалися там, де закінчувалося елементарне знання. Це «незвідане, яке загрожує бідами» [4, с. 13] викликало страх і спонукало шукати шляхи й способи уникнення небезпеки.

Вузька експериментальна база, ембріональні розумові навички і недостатній досвід не дозволяли людині спокійно сприймати й зрозуміти здебільшого грізні для неї природні процеси, які постійно змінюються [5]. Тому, природні сили, які наводили жах, катастрофічні явища (землетруси, виверження вулканів тощо) стародавні люди пояснювали дією присутніх в них або тих, що стоять за ними, живих істот, персоніфікували їх, представляючи героями стародавніх міфів. Згідно з цими уявленнями, все у світі відбувається на основі дії надприродних сил, їх волі; тим самим пояснення реальних загроз непізнаного світу здійснювалося з позиції «хто?», а не «чому?». Надаючи головну роль волі злих духів, розгніваних богів, люди зверталися до них за допомогою і просили захисту в момент небезпеки.

Образи надприродних істот, що оточували первісну людину, були породжені потребою в безпеці індивідуального буття, що виникла на рівні «несвідомого». Елемент «несвідомості», мимовільності надавав підстав містичним уявленням, згідно з якими досягти безпечних умов було можливо, лише умилостививши й задобривши шляхом дотримання стародавніх правил численних духів, богів, вовкулаків та інших істот. У міфічних і магічних обрядах, ритуалах люди ніби намагалися зачарувати природу і таким чином її підкорити. Посередником у даному процесі виступав чаклун – як би надлюдина, який може виходити на поєдинок з природою і змушувати сили природи підкорятися його волі. На думку Л.Мамфорда, винахід і удосконалення ритуалів, символів, слів, образів, стандартних моделей поведінки (моралі) було найважливішим заняттям стародавньої людини, набагато більш значущим для виживання й подальшого розвитку, аніж виробництво речових знарядь. Як вважає Л.Мамфорд, підпорядкування собі власного «несвідомого» і прагнення до розумного

впорядкування дійсності на даному етапі розвитку є більш істотним, аніж виготовлення знарядь для підпорядкування собі навколишнього середовища [6].

Особливу роль у поясненні небезпечної реальності відігравали есхатологічні міфи, велика група яких (загибель Содому й Гоморри, Всесвітній потоп тощо) присвячена темі загибелі Світу. У цих міфах основна причина знищення світу – необхідність невідворотного покарання людей, кара за їх діяння, висловлюючись сучасною мовою – за результати власної діяльності. Міфічні боги не тільки «захищали» людину, а й «карали» за постійні гріхи, порушення моралі, злочини, які були настільки великими, що богам недостатньо було покарати одного або кількох людей, необхідно було знищити все людство. Знаряддям для цього вони вибирали епідемії, голод, вогонь, воду, іншими словами – небезпеки, породжені природними процесами, які відбуваються і в сучасному світі. Старозаповітні пророки, викриваючи вселенські негаразди, насильство, гніт, що панують у світі, передрікали кару лиходіям, послану богами, і пояснювали всі нещастя, біди, що спіткали Ізраїль, карою божою за злочини. «Зло, що панує в іудейсько-ізраїльському суспільстві, – це, на думку пророків, наслідок порушення волі Яхве, його заповідей, повелінь» [7, с. 187].

Міф на даному етапі розвитку був своєрідним способом духовного освоєння дійсності і, накопичуючи нелогічні, суперечливі, безсистемні відомості про небезпечну дійсність, поступово ускладнювався. У міфах стали описуватися події (трагедії, катастрофи), від яких залежало існування людини, наприклад, міфи про великий потоп розповсюджені серед багатьох народів різних країн. Відомі найдавніші вавилонські, єврейські, давньогрецькі, стародавньоіндійські та інші оповіді [8].

У контексті цього варто згадати цілком логічне запитання К.Леві-Стросса: «Якщо зміст міфів є абсолютно випадковим, як пояснити їх схожість у різних місцях Землі?» [9]. Цілком очевидно, що це пояснюється однаковим проявом стихійних сил природи, що спричиняють рівнозначні небезпеки в окремих місцях земної кулі. У той же час, міфічні легенди все ще ґрунтувалися «не на вірі в експеримент, життєвий досвід, людську практику, логіку що припускає помилки, нелегкий шлях до істини, а на вірі, яка ґрунтується на страху дикуна перед навколишнім світом» [10, с. 173]. Світ, на думку Б.Малиновського, в уявленнях стародавньої людини був наче розколотий на дві обширні царини: перша характеризується системою ясних для неї, доступних їй розумінню й контролю причин, наслідків, друга – незліченними

ворожими силами, в оволодінні якими її знання, раціональний трудовий досвід виявлялися безсилями [11].

Подальше інтенсивне освоєння людиною навколишнього середовища – розвиток землеробства, поставило завдання не просто вижити в небезпечному світі природи, а пізнати й підкорити його з метою досягнення найбільш комфортних умов буття. Потреба у розв’язанні протиріч між небезпекою й безпекою породила бажання у структуруванні хаосу, відображенням якого стають численні теогонічні міфи, що склалися в період переходу стародавніх греків від патріархального родового суспільства до цивілізації. Серед них героїчний епос Гомера, «Теогонія» Гесіода, в яких буття постає вже не в первісному вигляді, а в систематизованій і раціоналізованій формі, а складні явища реального світу стають зрозумілими при зіставленні з відповідними богами античного пантеону. Античні боги символізували й уособлювали природні й соціальні сили, як позитивного, так і негативного характеру, а системність божественної генеалогії забезпечувала впорядкованість (стабільність і безпеку) буття.

Сприйняття природи й людського життя через міф гарантувало органічну цілісність, єдність людини з навколишнім світом. У той же час, реальна дійсність поділялася на сфери буденного і священного. Буденне для стародавніх народів несло небезпеку, загрозу, нещастя, а священне забезпечувало захист, даючи надію на порятунок. Така картина світу визначала логічний характер діяльності стародавньої людини, яка має достатні адаптивні властивості для того, щоб вона відчувала себе відносно комфортно й безпечно.

Отже, міф як особлива форма світогляду на ранній стадії людської історії був синкретичним відображенням безпеки і розкривав сутність, походження й характер загроз навколишнього світу. Образне уявлення явищ природи й колективного життя допомагало людині емоційно оцінити ситуацію, виробити певні норми поведінки, які дозволяють досягти безпеки й внутрішньої злагоди буття. Встановлюючи гармонію між людиною й навколишнім світом, між суспільством і природою, міфологія не тільки «перетворюється на відображення соціальних структур і суспільних відносин» [9, с. 214], але стає своєрідним механізмом забезпечення безпеки.

Потреба у попередженні потенційно небезпечних, загрозливих явищ і подій, обумовлена фактичною турботою про фізичне збереження в реальному житті,

викликала не тільки міфічні, але і язичницькі, магічні вірування, які також забезпечували цілісне сприйняття дійсності, єдність матеріального й духовного світу, дозволяючи людині відчувати себе захищеною.

Постійний супутник небезпек – страх спонукав людину шукати шляхи і способи уникнення небезпечного стану буття й досягнення безпеки, а невивчені, небезпечні явища природи, досвід смерті й інші критичні ситуації повсякденного життя зародили поняття священного. Саме страх і потреба в захисті лежать в основі родоплемінних релігій, таких як тотемізм. У свідомості людини тотем, задовольняючи потребу в безпеці, забезпечував буттєву визначеність, стійкість. З.Фрейд у роботі «Тотем і табу» писав, що первісні люди населяють світ величезною кількістю прихильних до них або недобррозичливих духів, демонів. Їм вони приписують причину явищ природи і вважають, що вони одушевляють не тільки тварин і рослини, а й неживі предмети світу [12]. У членів однієї тотемічної групи на багато дій накладена заборона – табу. Досліджуючи різноманіття історичних та невротичних форм табу, Фрейд виявляє їх спільну рису – страх. Наприклад, страх дотику: доторкнутися до царя чи жерця для звичайної людини згубно, але подібний жест з їхнього боку розглядається як велике благо. Тотем регламентує основні сфери життя людини, по своїй волі розпоряджається покараннями й насолодами, розгалужується у двох протилежностях. З одного боку – він моторошний, небезпечний, з іншого – святий, священний. Прихильники сприймали тотем як спільного предка їхнього роду, спроможного надавати їм надприродну допомогу: «Плем'я чекає від свого тотема захисту та милості. ... Тотем допомагає у хворобах, посиляє племені ознаки та попередження» [12, с. 141]. Для первісної людини тотем виступав захисною силою і в її розумінні забезпечував безпеку.

Отже, як видно, в основі античної версії міфу, що дійшла до нас, лежать народні міфологічні уявлення про краще життя: вільне, гідне, сите і, головне, безпечне. Цей мотив “без мечів і військових вправ”, очевидно, з особливою силою позначився в епоху постійних міжусобних війн, коли минулий, більш мирний час повинен у контрасті з жорстокою дійсністю залізного століття здаватися людям безтурботною, щасливою, безпечною добою. Ідеї безпеки завжди розповсюджувалися в епоху руйнівних воєн і після них.

В.Хомякова, ведучи мову про кельтських богів, зазначає, що «ранні кельтські релігійні погляди являють собою обожнювання стихійних сил і явищ природи. Вони ґрунтувалися на вірі в те, що природа може спілкуватися з людиною. Самі ж кельти спілкувалися з природою мовою магії, за допомогою цілої системи магічних дій і обрядів» [4, с. 18].

У ранніх формах релігії, званих богословами «природними», таких як магія, віра в «надприродне» також обумовлена власним безсиллям людини й потребою в захисті ззовні від загроз навколишнього середовища (потребою в безпеці). Люди вдаються до магії, щоб відчувати себе в світі комфортно, впевнено і відносно безпечно не тільки в момент настання загрозливих подій, а також з метою їх запобігання та продовження звичайного процесу життя. Б.Малиновський відзначав, що первісні люди, володіючи чималим арсеналом заснованих на досвіді позитивних знань про навколишній світ, виявилися безсилями запобігти невдачам, нещасним випадкам, стихійним і руйнівним явищам природи. Зіштовхуючись з ними, люди намагаються оволодіти ними за допомогою магії. Вдаючись до магії, вони як би прагнуть компенсувати неможливість досягти бажаного іншими раціональними засобами. Наприклад, вивчаючи тробріанців, Малиновський писав, що вони зверталися до магії зазвичай напередодні або під час плавання в морі – діяльності небезпечної, пов'язаної з ризиком. Вони знали, що іншими способами не зможуть забезпечити собі благополучне плавання, сприятливу погоду й вітер [11]. Побоювання, пов'язані з переживанням сьогоденного і невідомістю майбутнього, змушують людину звертатися за допомогою до ясновидців і чаклунів. Пасивно, без будь-яких доказів приймаючи інформацію про майбутнє з їхніх вуст, підкоряючись долі, «продиктованій зверху», людина тим самим набуває знання майбутньої ситуації, а з ним і впевненість у здатності протистояти небезпеці й захистити себе.

Будучи домінуючим фактором активності людини, потреба у самозбереженні спрямувала її свідомість у сферу надприродного. Бажання позбутися почуття сум'яття і неспокою, невпевненості, яке охоплювало людину в кризові періоди її життя (народження, смерть, шлюб, розлучення, старість), знаходить вираження і в релігійній вірі. У критичні моменти, зневірившись і втративши впевненість, стійкість у житті, людина приходять до Бога. Віра в Бога, впевненість у його владі й силі (всемогутності) відіграють роль опори в житті і підтримують не тільки душевну

рівновагу, але й гармонію із зовнішнім світом. За словами В.Гайденка, «релігія вбачає своє завдання в тому, щоб вказати людині «шлях життя», сформувати її життєві установки і спосіб поведінки» [13, с. 44]. Поява соціально обумовленого типу світогляду – релігії стало не тільки новим способом розуміння реальності, але й черговим етапом у осмисленні безпеки.

Релігія для людини постає як «гармонійний спосіб захисту її духовної організації [14, с. 21] й порятунку плоті. Віра в Бога стає основним механізмом забезпечення безпеки. Дотримання релігійних вимог і норм регулювало соціальні процеси в сьогоденні і вселяло віру в можливість спокійного й умиротвореного «майбутнього» життя, тим самим створюючи у свідомості людини умови впевненості в захищеності та спасінні. Це ідеалістичне розуміння безпеки відрізняється від сучасних уявлень, в яких безпека забарвлена матеріалістичними фарбами [4, с. 19].

У релігійній вірі, так само як у міфолого-язичницьких віруваннях, присутні надприродні сили – у вигляді єдиного, всемогутнього Бога, здатного проявити захисну силу або послати кару. Спільним для всіх релігій «є переконання, що страждання дані нам згори і з них можна витягти користь в сенсі підготовки до більш усвідомленого життя» [15, с. 326]. «Врешті-решт, з яким би злом ми не зіткнулися, воно є обмеженим і кінцевим, тоді як милість Бога не має межі» [15, с. 316-317].

Яскравим прикладом є світові релігії, що передаються з покоління в покоління, які «допомагають перебувати у Вірі від Всевишнього і жити в гармонії з самим собою і з навколишнім світом» [14, с. 21]. Наприклад, прихильники ісламу вірять у безмежну владу Аллаха, у визначення ним долі світу й людини. У Корані, в Сурі 2 записано: «Хіба ти не знаєш, що в Аллаха влада над небесами й землею і немає у вас, крім Аллаха, ані близького, ані помічника?» [16]. Ісламська картина світу, представлена в Корані, вказувала людині на певний спосіб життя. Розуміння соціальних і моральних проблем забезпечується ідеями про пекло, рай, страшний суд, які містяться в священному писанні ісламу. Безпека також знаходиться у владі Аллаха, необхідно дякувати Аллаху за знання і молитися не тільки в біді.

З цього випливає, що для захисту від небезпек необхідні знання, проте їх дає не практичний досвід, а Аллах. У священному писанні говориться, що є два шляхи до порятунку: шлях життя (шлях Бога) і шлях смерті, між якими людина повинна зробити самостійний, свідомий вибір. Шлях Бога – це реалізація морального закону,

який Бог заклав у людині. «Біблія давала не тільки масі віруючих, але й середньовічним ученим людям свого роду обов'язковий, примусовий мінімум «знання», пізнавальних і аксіологічних установок» [17, с. 188].

Як творчі й руйнівні умови буття небезпека і безпека в християнській релігії розуміються з позиції добра і зла. Вибір між цими початками наданий людині і постає у зв'язку з реальною потребою пошуку мотивів, способів поведінки, спрямованих на інтереси виживання в загрозовому, злісному світі. «Бог дав нам мир зі свободою вибору, з вільною можливістю співчуття і взаємної відповідальності, яка не могла б здійснитися, якби зла взагалі не існувало» [15, с. 316].

Основний зміст раннього буддизму складає вчення про страждання, в основі якого лежать чотири благородні істини – основні положення релігійної доктрини й віровчення буддизму, визнані усіма школами й напрямками цієї релігії. Той, хто страждає, терпить муку, всі страждання викликані тими чи іншими негативними впливами з боку навколишнього середовища. Страждати людина може від посухи, від неврожаю, від другої людини, важко перерахувати всі джерела страждань. Буддизм стражданням проголошує все, що пов'язано з повсякденним життям, починаючи з моменту народження й закінчуючи смертю: «народження – страждання, старість – страждання, хвороба – страждання, смерть – страждання, з'єднання з неприємним – страждання, розлука з приємним – страждання, не отримання чого-небудь бажаного – страждання», коротше кажучи, існування є страждання» [18, с. 118].

Таким чином, життя людини насичене безліччю небезпечних станів – страждань, серед яких на перший план висуваються ті, які в силу біологічної природи носять невідворотний характер (хвороба, старість, смерть), а також соціальна необлаштованість життя, чревата всілякими бідами й муками. Практичне життя, від народження до смерті, пов'язане зі стражданням, яке абсолютизується, поширюється на все суще і зводиться в ранг загального закону буття. Порятунок – вивільнення від страждань – настає тоді, коли людина позбавляється від сліпої прихильності до життя, а відмова від бажань призводить до того, що людина ставала недоступною (захищеною) для мирських нещасть, страждань, бід. В деякій мірі з цим положенням співзвучний сучасний заклик до узгодженості масштабів перетворювальної діяльності, регулювання й обмеження потреб, проте регулювати потреби – не означає повністю від них відмовитися, як це наказує буддизм.

Цікавою й повчальною є четверта «благородна істина» про шлях, який веде до спасіння. «Правильне бачення, правильна думка, правильна мова, правильна дія, правильний спосіб життя, правильне зусилля, правильна увага, правильне зосередження». Це шлях, «дає бачення, яке дає знання, за яким варто йти, оскільки він веде до умиротвореності, до надзнання» [18, с. 118]. Ця істина є досить значущою для сучасного людства, яке втратило багато етичних норм, вона може бути використана як алгоритм при формуванні елемента безпеки у структурі світогляду й культури безпеки сучасної людини. Сучасні пошуки способів виживання як окремої людини, так і людства в цілому, можна порівняти з пошуком шляхів порятунку і вивільнення з пут сансари й карми.

Отже, як **висновок** зазначимо, що в ранні історичні епохи формувалися характерні уявлення про безпеку, обумовлені сформованим на даному етапі розвитку світоглядом. Міфолого-язичницькі й релігійні вірування концентрували знання про безпеку, що зароджувались, і успішно виконували функції захисту, регулюючи життя суспільства, забезпечували безпеку й усталеність особистого й соціального буття. Закони безпечного життя визначалися надприродним – міфічними істотами, божественними пантеонами. Дотримання ритуалів гарантувало захищеність, спокій і забезпечувало статичну стійкість буття, а гарантом стабільності (безпеки) був природний – раціональний, вічний, божественний порядок речей, укорінений у свідомості давньої людини. У давнину люди відчували себе в безпеці тільки в єдності з природою, оскільки «жили за природою» й розвивали свій суб'єктивний розум в гармонії з об'єктивною реальністю.

Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямі уявляються у виявленні ключових аспектів проблеми безпеки, які є характерними для кожного історичного періоду розвитку людської культури, оскільки структура системи безпеки є продуктом її еволюції і відображає її основні етапи розвитку. Тому, правильна теорія безпеки повинна фактично відтворювати історію її розвитку у стислому і очищеному від випадковостей вигляді.

Список використаних джерел

1. *Дзьобань О. П.* Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (методологія дослідження та забезпечення) : монографія / Дзьобань О. П. — Х. : Константа, 2006. — 440 с.

2. *Дзьобань О. П.* Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія / Дзьобань О. П. — Х. : Майдан, 2007. — 284 с.
3. *Соловьев В. С.* Философские начала цельного знания / Соловьев В. С. / Соч. в 2-х т. — Т.2. — М. : Политиздат, 1989. — 465 с.
4. *Хомякова В. С.* Безопасность как фактор устойчивого развития: социально-философский аспект : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Вера Сергеевна Хомякова. — М., 2007. — 157 с.
5. *Фрезер Д. Д.* Золотая ветвь / Фрезер Д. Д. — М. : Политическая литература, 1980. — 831 с.
6. *Мамфорд Л.* Миф машины. Техника и развитие человечества / Мамфорд Л. / Пер. с англ. Т. Азаркович, Б. Скуратова. — М. : Логос, 2001. — 408 с.
7. *Шифман И. Ш.* Во что верили древние евреи? Атеистические чтения : Сборник / Шифман И. Ш. — М. : Политиздат, 1988. — С. 179-187.
8. *Фрезер Дж.* Фольклор в Ветхом завете / Фрезер Дж. / Пер. с англ. — 2-е изд., испр. — М. : Политиздат, 1990. — 542 с.
9. *Леви-Стросс К.* Структурная антропология / Леви-Стросс К. / Пер. с фр. В. В. Иванова. — М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. — 512 с.
10. *Кондратов А. М.* Как рождаются мифы XX века / Кондратов А. М., Шилик К. К. — Л. : Лениздат, 1988. — 175 с.
11. *Малиновский Б.* Магия, наука и религия / Малиновский Б. — М. : Рефл-бук; СЕУ, 1998. — 288 с.
12. *Фрейд З.* Тотем и табу. Психология первобытной культуры и религии / Фрейд З. — СПб. : Алтейя, 1997. — 221 с.
13. *Гайденко П. П.* Природа в религиозном мировосприятии / Гайденко П. П. // Вопросы философии. — № 3. — 1995. — С. 43-52.
14. *Монахова Н. Л.* О связи религии и целительства в свете философии гармонии и безопасности жизни / Монахова Н. Л. // Сознание и физическая реальность. — 2000. — № 3. — С. 19-24.
15. Великие мыслители о великих вопросах. Современная западная философия / Пер. с англ., под. ред. Роя Абрахама Варгезе. — М. : Гранд: Фаир пресс, 2000. — 398 с.
16. Коран. — Ростов н/Д. : Феникс, 1998. — 537 с.
17. Введение христианства на Руси / Под ред. А. Д. Сухова. — М. : Мысль, 1987. — 300 с.
18. Антология мировой философии в четырех томах. Философия древности и средневековья / Под. ред. В. В. Соколова. — М. : Мысль, 1969. — Том 1. — 276 с.

Резюме

Показано, що проблема забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави, схвильований мислителів, починаючи з давніх епох. Підкреслюється, що для філософської культури стародавнього світу було характерно синкретизм, для філософської думки тих часів не існувало розподілу між сферами духовної діяльності людини. У стародавні часи, коли людина почала освоювати навколишнє середовище, основою її життя була боротьба із зовнішнім світом, в якій треба перемогти аби вижити. Аналізуючи перебування в умовах загрозливої реальності, людина з

усвідомленням необхідності власного захисту стала розуміти небезпеки, які в основному виходили від природного оточення.

Особливу роль у поясненні небезпечної реальності відігравали есхатологічні міфи. Подальше інтенсивне освоєння людиною навколишнього середовища, розвиток сільського господарства, поставили перед людиною завдання не просто вижити в небезпечному світі природи, а дізнатися й підкорити його з метою досягнення найбільш комфортних умов життя. Міф, як особлива форма світогляду на ранній стадії людської історії був синкретичним відображення безпеки і відкритої суті, походження і характеру загроз зовнішніх речей. Яскраві презентації явищ природи і колективного життя допомогли людині емоційно оцінити ситуацію, зробити певні кодекси поведінки, які дозволили досягти безпеки і внутрішнього узгодження життя. Установлюючи гармонію між людиною і навколишнім світом, між суспільством і природою, міфологія стає оригінальним механізмом забезпечення безпеки. Постійний супутник небезпеки – страх викликав пошук людиною шляхів і методів запобігання небезпечному стану життя і досягнення безпеки. Саме страх і потреба в захисті лежить в основі тотемізму. Для примітивної людини тотем вийшов вперед як захисна сила і в її розумінні мав забезпечувати безпеку.

Summary

It is displayed that the problem of providing of safety of personality, society and state, flustered thinkers, beginning from ancient epochs. It is underlined that for the philosophical culture of the Ancient World there was characteristic syncretism that for philosophical opinion of those times there was not distributing between the spheres of spiritual activity of man. In ancient times, when a man began to master an environment, basis of its life was made by a fight against the outer world, in which it is necessary to win or to survive. Analyzing the stay in the conditions of threatening reality, a man with the awareness of necessity of own defense began to comprehend dangers which mainly went out from natural surroundings and began wherein elementary knowledge was closed.

The special role in explanation of dangerous reality was played by eschatological myths. Subsequent intensive mastering by the man of environment is development of agriculture, put a task it is not simple to survive in the dangerous world of nature, but to get to know and overmaster him with the purpose of achievement of the most comfort terms of life. Myth as special form of world view on the early stage of human history was the syncretism reflection of safety and exposed essence, origin and character of threats of outward things. Vivid presentation of the phenomena of nature and collective life helped a man emotionally to estimate a situation, produce the certain codes of conduct, which allow to attain safety and internal consent of life. Setting harmony between a man and outward things, between society and nature, mythology becomes the original mechanism of providing of safety. Permanent satellite of dangers – fear induced a man to search ways and methods of avoidance of the dangerous state of life and achievement of safety. Exactly fear and requirement in defense is underlying native religions, such as totemism. For a primitive man a totem came forward protective force and in its understanding provided safety.